

Joško Bracanović

PUČKA OPSADA GRADA HVARA (1.-7. KOLOVOZA 1514.)

Joško Bracanović
Hvarska biskupija – Biskupski arhiv Hvar
Hvar

UDK 94(497.5Hvar)"1514"
323.269.6(497.5Hvar)"1514"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 19.7.2011.
Prihvaćeno: 11.4.2012.

Autor u članku iznosi svoja razmišljanja o uzrocima, tijeku i posljedicama pučke opsade grada Hvaru u kolovozu 1514. godine. U svjetlu novouočenog podatka u registru legata u Kaptolskom arhivu u Hvaru – imena mogućih žrtava ove opsade, među kojima je i Marin, otac pjesnika Petra Hektorovića - ponovno se razmatraju izvori i literatura o ovom događaju.

Ključne riječi: Hvar, Venecija, dalmatinske komune, hvarski pučki ustanak, Matija Ivanić, Marin Hektorović, Petar Hektorović

Dana 1. kolovoza 1514. g., uoči blagdana gradskog patrona sv. Stjepana I., započela je pučka opsada grada Hvara, koja je završila osvajanjem grada 7. kolovoza. Ta je pučka akcija – u kojoj je život izgubilo 26 plemića – izazvala reakciju Venecije i konačno gušenje hvarskog pučkog ustanka (1510.-1514.) u listopadu iste godine. Uzroci novog napada pučana na Hvar dosad su bili nejasni zbog oskudnih i kontradiktornih izvora.

O ustanku hvarskih pučana postoji opsežna literatura. Od modernih povjesničara prvi su o njoj pisali Šime Ljubić 1864. i Grga Novak 1918. godine. Kasnije su povjesničari uglavnom slijedili Novakovo pisanje, a nova istraživanja uslijedila su tek pokretanjem "Hvarskog zbornika" 1973. i povodom znanstvenog skupa "Matij Ivanić i njegovo doba" 1976. godine. Kontroverzni zaključci Nade Klaić s tog skupa, a i u kasnijim radovima, potakli su žučnu raspravu. Kao svojevrsan odgovor na njena pisanja nastala je opsežna studija Andre Gabelića "Ustanak hvarskih pučana" (1988.), u kojoj su objavljeni i svi poznati izvori u prijevodu Jakova Stipišića. Nakon toga, skoro dva desetljeća o ustanku je malo pisano, a novo zanimanje potakla je druga Gabelićeva knjiga "Ivanićev ustanak i pučki bunt Dalmacije" iz 2007. te znan-

stveni skup "500-ta obljetnica ustanka hvarskih pučana" održan u Hvaru, Starom Gradu i Vrbanju u svibnju 2010. godine.¹

I u literaturi su zaključci o ustanku bili često kontradiktorni, pa ni opsada Hvara u kolovozu 1514. nije bila toga pošteđena. Ovu su problematiku do sada najkvalitetnije obradili Luka Dančević² i Andro Gabelić.³ U ovom ću članku, uz pomoć novouočenih podataka te postavljanjem u kontekst nekih ranije poznatih činjenica, navesti moguće uzroke opsade grada Hvara te opisati njezin tijek i posljedice.

Izvještaj neposrednog svjedoka pučkog osvajanja Hvara, kaštelana Vicenza Malipiera, prenio je Sanudo u svojim "Dnevnícima", a ovdje ga donosim u cijelosti: *Iz Hvara je stiglo pismo Vicenza Malipiera, kaštelana, pisano 8. kolovoza. Piše o svom dolasku i o tome kako se spasio. Kad bi i sam Bog tražio da tamo ostane, on ne bi htio. Potrebno je strpljenje. Stigao je 6. kolovoza u 14 sati i zatekao čitav grad pod oružjem. Tako je bilo već od prvog dana ovog mjeseca do danas. To je zato što su ovi plemići napadali puk silujući žene i čineći druge stvari, pa puk nije više htio trpjeti takva nasilja te je ustao na oružje. Najprije je bio ranjen jedan pa drugi, a u nedjelju ujutro 6. kolovoza ubili su dva plemića koja su s njim stigla brodom iz Venecije, a jučer u ponedjeljak, 7. kolovoza ušli su u grad i ubili 24 plemića i odveli sve koje su mogli. Tu nije pomogao ni kaštelan koji je došao k njima moleći ih sa suzama u očima da polože oružje. Toliko su bili siti nepravdi od plemića. Ipak nikome ništa nisu oduzeli. Sam kaštelan ne zna što bi radio. Čas je u kaštelu, čas u kneževu sjedištu, čas u Lodi, čas ne zna gdje je. Neka mu Bog pomogne da se spasi, makar mu puk pokazuje izričitu naklonost. Bilo je pravo čudo što se spasio, iako se nalazio uvijek između 200 mačeva. Svi ostali su se zatvorili u svojim kućama, a posebno knez Vincenzo Donado, kojemu je zaista prijetila velika opasnost. Zaključuje da su svi iz njegove kuće u teškoj situaciji itd. međutim, on će o svom putu poslati još neka obavještenja.*⁴

Drugi izvještaj nastao je 31. kolovoza 1514., a radi se o pismu izbjeglih plemića duždu: ... *Oholi pobunjenici koji su se obogatili našim blagom imaju hrabrosti uvjeravati slavni mletački senat da su grozni njihovi zločini počinjeni pod ovom izlikom: Ubili smo one koje je zadesila zla sudbina – kao da su oni naši gospodari, i silom bi htjeli da im se potvrde oni njihovi zloglasni zahtjevi koje je više puta odbilo prejasno Vijeće desetorice, a koje su uvijek izvabili silom i strahom od nekolicine. Zbog velikog siromaštva nisu bili u mogućnosti da ponište naš imunitet i privilegije, međutim, budući da nismo ni sumnjali da bismo mogli biti ubijeni, rečeni su pobunjenici učinili silom što su htjeli. Nezadovoljni ovom silom, pre-*

¹ O literaturi o pučkom ustanku, vidi: Nikša Petrić, Radovi o pučkom ustanku na Hvaru, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 10, Zagreb 1977., str. 541-555; Andro Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, Split 1988., str. 19-28, 563-569.

² Luka Dančević, Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća, *Pomorski zbornik*, sv. 12, Rijeka 1974., str. 117-159; Isti, Pomorske operacije u pučkom ustanku na Hvaru i Visu, *Hvarski zbornik*, sv. 2, Hvar 1974., str. 41-76.

³ Andro Gabelić, Vojne operacije u pučkom ustanku Matija Ivanića, *Hvarski zbornik*, sv. 4, Hvar 1976.; Isti, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 342-348; Isti, *Ivanićev ustanak i pučki bunt Dalmacije*, Hvar 2007., str. 101.

⁴ Marino Sanudo, *I diarii*, sv. 18, Venezia 1887., st. 441 (u izdanju Sanuda nisu numerirane stranice već stupci) – svi korišteni prijevodi djelo su Jakova Stipišića, objavljeni u: Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 605-606.

zrevši naredbe prejasne Vaše sinjorije, mnoge su ubili i ranili i ponovno prvih dana kolovoza držali u opsadi grad punih sedam dana, a zatim razbivši vrata i sišavši niz zidine grada udoše silom u grad; zatim su okrutno sasjekli na komade dvadeset plemića, ne one koje je zadesila zla kob, kako to kažu spomenuti vjerolomni pobunjenici, već sve poštene ljude, koji su bili u časti, sinove vitezova i trgovaca koji su vršili razne službe i koji su uvijek uživali dobar glas i položaj. Takve su, eto, i zasluge pokojnog uglednog gospodina Nikole Paladinića, čija su djela na vječnu uspomenu naslikana čak u mletačkoj (duždskoj) palači. Njegov sin Toma, pošto se našao zatvoren u kancelariji gospodina kneza, koju je silom otvorio da bi se spasio zajedno s drugim plemićima, bijaše raskomadani i bačen s balkona palače na trg izvan grada uz pogrde, a bili su mu uskraćeni i pogrebni obredi. Eto, to ti je nagrada, nesretni naš Toma Paladiniću, za dobivene rane i vjernu službu tvoga slavnog oca, a što se ne može reći za hvarske pučane. Ovo što je rečeno za tebe vrijedi i za dvadeset plemića koji su poginuli s tobom, koji su svojom krolju i krolju svojih roditelja služeći prejasnoj Sinjoriji okrvavili zidine Eubeje, Skadra, Lješa, Modona i mnogih drugih mjesta. Ovi nesretnici nisu sigurni ni u crkvoama ni na moru ni u luci ni u kaštelu ni u palači kneza i kaštelana. Na sramotu prejasne Sinjorije ovi pobunjenici razbivši ulaz u luku isto tako i razbivši vrata prema kopnu i ušavši u kaštel i kneževu palaču ubiše, kako gore rekosmo, spomenutih dvadeset plemića koje su našli na spomenutim mjestima, a zatim pobraše u vreće sve njihovo blago razbijajući sve po njihovoj kući. Jao! Javni pobunjenici pozivaju se na pravo, a sva prava ih osuđuju zbog javnog nedjela. Zar može biti veće pobune negoli ukloniti straže gospodara i silom razbiti gradska vrata, a zatim pred licem gospodara ubiti njegove najvjernije podanike i one koji su mu najpouzdaniji. Ako ovo ostane nekažnjeno, onda nam više ne trebaju zakoni i naredbe niti ikakav drugi dobar običaj, već neka onda svatko ide za tim da krolju i oružjem u ruci postigne što mu treba, kao što su to učinili spomenuti pobunjenici, neprijatelji svake vrlinice i mirna života, koji već pet neprekidnih godina vladaju otocima Hvarom i Visom, i koji razvijenim barjacima i fenjerom na krmi svojih brodova s trubama i bubnjevima s trideset šest gripa dobro naoružanih ljudi s artiljerijom i drugom municijom dođoše prošlih dana u Omiš, koji spada splitskom teritoriju, prijeteci svoj okolici kao da bi oni bili gospodari mora.⁵

Jedina dva sačuvana opisa, kao što je jasno uočljivo, poprilično se razlikuju. Kaštelan Malipiero, kao donekle nepristran promatrač, krivnju svaljuje na plemiće koji su napadali puk silujući žene i čineći druge stvari. Zanimljivo, slično opravdanje za napad na plemiće pučani su dali i providuru G. Contariniju u lipnju 1510. godine.⁶ Tada je bila riječ o jednoj pučanki zbog čijeg su silovanja pučani pogubili tri plemića u Starom Gradu. S plemićkim, pak, objašnjenjem motiva pučana slaže se i dobar dio

⁵ Prijepis u Zbirci spisa koji se odnose na čudotvorni Križić katedralne crkve u Hvaru (dalje: Zbirka). O rukopisima Zbirke, vidi: Joško Bracanović, *500 godina čašćenja sv. Križića – Hvar 1510.-2010.*, Hvar 2010., str. 7-8; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 577-578.

⁶ Marino Sanudo, *I diarii*, sv. 10, Venezia 1863., st. 624. Osveta zbog obeščašćenja žene čest je motiv renansansnih priča i kronika: *Kronike kao i zbirke novela pune su primjera, osobito osveta zbog obeščašćenih žena. Klasična je zemlja za to bila naročito Romagna, gdje se vendetta ispreplela sa svima mogućim drugim stranačkim borbama* (Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, Zagreb 1997., str. 406).

povjesničara. Naime, kako pučani *nisu bili u mogućnosti da ponište ... imunitet i privilegije plemića, rečeni su pobunjenici učinili silom što su htjeli.*

Ipak, Malipierove navode ne treba zanemariti. Kako je i sam plemić, bilo bi logično da se priklonio "svojima". Doduše, njegov prvi izvještaj, napisan neposredno nakon dolaska u Hvar, kada još nije mogao biti dobro upoznat s činjenicama i kada su pučani još mogli njime manipulirati, mogao bi se staviti pod znak pitanja. Ali, on svoj stav nije promijenio niti dva mjeseca kasnije kada su snage providura Vicenza Capella slomile ustanak. U izvještaju o kazni pučkih prvaka vješanjem na lantinu Capellove galije, Malipiero konstatira *kako bi trebalo objesiti i deset plemića da bi utihnula ova oluja na otoku.*⁷

Malipierovoj tvrdnji o plemićkom silovanju pučanki i "činjenju drugih stvari" proturječi među povjesničarima prihvaćena činjenica da su za čitavo vrijeme ustanka pučani vladali Hvarom i Visom. Kako su onda plemići mogli raditi te "stvari" ako uopće nisu bili na otoku ili ako su bili u podređenom položaju?

O pučkoj vlasti na Hvaru i Visu tokom petogodišnjeg ustanka u literaturi nalazimo oprečna mišljenja, od kojih ovdje navodim tek dvije krajnosti. Nada Klaić smatrala je da pučani uopće nisu uspostavili vlast na otoku, već su tri puta – u svibnju 1510., za Giustinianove ekspedicije 1512. te u kolovozu 1514. – podizali bune.⁸ Andro Gabelić, pak, smatra da je vlast pučana na otoku bila uspostavljena još nakon prvog napada na Hvar 1510. g. te je trajala neprekinuto do Capellove intervencije u rujnu i listopadu 1514. godine.⁹ Iako bi prva teorija dozvoljavala Malipierove tvrdnje, potonja je izglednija. U njenu korist govore i sami hvarski plemići u gorecitiranom pismu navodeći kako *spomenuti pobunjenici, neprijatelji svake vrline i mirna života ... već pet neprekidnih godina vladaju otocima Hvarom i Visom.*¹⁰

I dok ne moramo sumnjati da su otoke Hvar i Vis doista kontrolirali ustanici i njihove "poglavice" na čelu s Matijem Ivanićem, izgleda da isto ne možemo reći za grad Hvar. Do 1512. ustanici sigurno imaju nekakvu kontrolu nad gradom – ondje dvaput prisiljavaju plemstvo na potpisivanje ugovora.¹¹ Ipak, i u to vrijeme pučani priznaju vlast kneza i time Venecije, a pučki predstavnici u Veneciji tokom svih pet godina ustanka traže potvrdu ugovora s plemićima. Gabelić razlog Ivanićeva pri-

⁷ Marino Sanudo, *I diarii*, sv. 19, Venezia 1887., str. 181; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 608.

⁸ Nada Klaić, *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd 1976.; Ista, Matija Ivanić – Vojvoda Janko i stoljetna borba hvarskih pučana i plemića za politička prava, *Arhivski vjesnik*, sv. 19-20, Zagreb 1976.-1977.; sv. 26, Zagreb 1983.; sv. 27, Zagreb 1984.; Ista, Novi pogledi na uzroke bune Matija Ivanića u svjetlu društvenih pokreta u srednjovjekovnoj Dalmaciji, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 10, Zagreb 1977.

⁹ Andro Gabelić, Pučki ustanak Matija Ivanića (1510-1514), *Hvarski zbornik*, sv. 1, Hvar 1973., str. 13-26; Ista, Ivanićev ustanak i pučki bunt Dalmacije, *Hvarski zbornik*, sv. 6, Hvar 1978.; Ista, *Ustanak hvarskih pučana*; Ista, Pola tisućljeća vjerske i slobodarske tradicije otoka Hvara, feljton, *Slobodna Dalmacija*, 21. siječnja-30. siječnja 2002.

¹⁰ Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 578.

¹¹ Sanudo, *I diarii*, sv. 10, str. 527-528; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 625-626.

znavanja mletačkog suvereniteta vidi u strahu od turske opasnosti.¹² No, dovoljan su razlog bili i mletačka popustljivost prema ranijim pučkim zahtjevima, te teška situacija Venecije u ratu Cambraiske lige. Ako se od ijedne tadašnje države moglo očekivati priznavanje radikalnih pučkih zahtjeva, to je bila Venecija.

U tom kontekstu treba spomenuti i teoriju kako su Mlečani sami potakli pučane na pobunu. Suvremenik ustanka Dubrovčanin opat Ludovik Crijević Tuberon bilježi kako se sumnja da su Mlečani, iz straha da bi se plemići mogli odmetnuti od Venecije i podložiti Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, *potajno narod pobunili protiv dalmatinskog plemstva, da ovi štogod ne bi mogli poduzeti imajući u vidu staru kraljevsku vlast*. Za hvarski ustanka pak kaže kako je *metež nastao spontano ili po mletačkom naputku*.¹³ Kao i Tuberon, ni mi ne možemo biti sigurni da su Mlečani zaista poticali pobune, no neki povijesni izvori dozvoljavaju tu mogućnost. Npr. Sebastian Giustinian u pismu sinu Marinu bilježi: *Ima onih koji me napadaju ili mi ne odobravaju postupke smatrajući krivo da je puk odan našem patricijatu, što se ja ne bih usudio ni tvrditi ni poricati. Međutim, zločini puka zahtijevaju takav postupak, jer s jedne strane on mrzi one koji bi htjeli da budu osvećene nepravde nanesene patricijatu, a s druge strane odbija da se pokori zakonima i mletačkim vlastima, a to jedno i drugo treba osuditi. Istina je, u pogledu na zadarski slučaj treba se čuditi što su se oni koje smo odavde poslali tamo predali bez ikakve upotrebe sile i prijetnje oružjem, već samo po našoj naredbi*.¹⁴ Nadalje, u citiranom pismu iz Trogira plemići posebno naglašavaju: *... ne želimo kao siromašni i tužni ostaci plemstva tražiti druge branitelje niti živjeti pod drugom vlašću, već samo pod sretnom mletačkom sjenom, pod kojom smo se rodili i živjeli mi i naši roditelji i pod kojom želimo završiti svoj novi život*.¹⁵ Zanimljivo, tek nakon ovog iskaza vjernosti, Mlečani šalju veliku vojnu silu na Hvar. Naravno, ukoliko je Venecija zaista potakla ustanak, on se vrlo brzo oteo njenoj kontroli.

S priličnom sigurnošću možemo ustvrditi kako su pučani, dolaskom generalnog providura Sebastiana Giustiniana na Hvar u kolovozu 1512., izgubili kontrolu nad sjedištem Hvarske komune. Ostaje pitanje: zašto pučani nisu povratili tu kontrolu nakon Giustinianova odlaska?

Nažalost, u razdoblju od studenog 1512. do kolovoza 1514. vijesti o Hvaru su vrlo oskudne – tek pet kratkih bilješki kod Sanuda i dva zapisa iz grupacije Senato misti u Archivio di Stato (Frari) u Veneciji.¹⁶ Razlog tome je vjerojatno kuga. Još 19. listopada 1512. Sanudo bilježi: *U ovom gradu (Veneciji, op.p.) bolest je napredovala tako da je umiralo 6 do 8 osoba na dan, a došla je od male braće preko jednog fratra koji je došao iz Hvara okužen, pa su stoga svi fratri zatvoreni a tako isto i samostan San Zan Polo*.

¹² Gabelić, *Ivanićev ustanak*, str. 99.

¹³ Ludovik Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*, Zagreb 2001., str. 197.

¹⁴ Marino Sanudo, *I diarii*, sv. 14, Venezia 1886., str. 601; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 595.

¹⁵ Prijepis u "Zbirci", u: Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 577.

¹⁶ Marino Sanudo, *I diarii*, sv. 15, Venezia 1886., str. 480, 552; sv. 16, str. 370, 433-434; Archivio di Stato Venezia (Frari), Senato Misti, sv. 35, fol. 177v, sv. 38, fol. 34.

*U Hvaru vlada velika kuga.*¹⁷ I ponovno, 17. lipnja 1513.: *Piše Santo Barbarigo, koji putuje kao poslanik u Konstantinopol, da je mimoišao Hvar zbog sumnje o kugi.*¹⁸ Ta kuga je vjerojatno i razlog zbog kojega su pučani odgađali do 1. kolovoza 1514. napad na Hvar.

“Prelijevanju čaše pučkog strpljenja”¹⁹ očito je pogodovao i novi hvarski knez Vincenzo Donado. Neki plemići vratili su se u Hvar još s Giustinianom,²⁰ gdje su očito i ostali pod zaštitom kneza, a kasnije su se, kako ćemo vidjeti, vratili i drugi. Donado je nastavio s Giustinianovom politikom – Sanudo 11. lipnja 1513. bilježi: *Hvarski knez Vincenzo Donado traži u skladu s pismom Sinjorije da oni koje je dao prognati Sebastian Giustinian budu zaista prognani, jer se oni ne misle pokoravati.*²¹ Da je Donado bio uzrok “pučkog gnjeva” svjedoči Malipiero u citiranom pismu: *Svi ostali su se zatvorili u svojim kućama, a posebno knez Vincenzo Donado, kojemu je zaista prijetila velika opasnost,*²² a i sam providur Vincenzo Capello koji kaže: *Knez se može smatrati uzrokom svih zala.*²³ Knez se toliko bojao pučana da su i plemići predvođeni Tomom Paladinićem, kako saznajemo iz citiranog plemićkog pisma, morali silom otvoriti vrata njegove kancelarije da bi se pokušali spasiti.

Indikaciju da su se hvarski plemići doista u većem broju vratili u grad Hvar pronašao sam u Registru legata hvarskog Kaptola. Taj je registar u 7 svezaka nastao u 18. stoljeću.²⁴ Po istom je već ranije utvrđeno kako su među obješenima na lantini Capellove galije 16. listopada 1514. bili braća Luka, Petar i kanonik Ivan Zovinić.²⁵ U njemu nalazimo i potvrdu kako je jedan od idejnih začetnika ustanka, kanonik Matij Lukanić, umro 16. veljače 1510.²⁶

U IV. svesku registra nalazimo podatak da je 6. kolovoza 1514. preminuo Ivan Piretić (*Zuane Piretich*), a 7. kolovoza Nikola Dojmi (*Nicolo Doimo*), Marko Jurjević (*Marco Zorzi*), Mihovil Dujmičić (*Michiel Dugmicich*) i Marin Hektorović (*Marin*

¹⁷ Sanudo, *I diarii*, sv. 15, str. 239; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 604.

¹⁸ Sanudo, *I diarii*, sv. 16, str. 434; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 605.

¹⁹ Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 262.

²⁰ Sanudo, *I diarii*, sv. 16, str. 153-155.

²¹ Sanudo, *I diarii*, sv. 16, str. 370; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 605.

²² Sanudo, *I diarii*, sv. 18, str. 441; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 606.

²³ Sanudo, *I diarii*, sv. 19, str. 123; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 607. Protiv kneza Donada bila je podignuta i optužnica koju bi (kao i one ranije podizane protiv S. Giustiniana) bilo svakako zanimljivo pronaći u mletačkim arhivima.

²⁴ Vicko Dulčić – Venko Gugić, *Inventar Kaptolskog arhiva u Hvaru*, cikostil, Hvar 1971., str. 92, bilj. 1.

²⁵ Kaptolski arhiv u Hvaru (KAH), XI.a, 1, Ristretto di Legati Pii del Ve. Cap. di Lesina, indeks; XI. a, 8, Registar legata VII, 337; Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 671 (ondje je prepisan jedini od četiri zapisa koji donosi pogrešan datum 4. listopada 1514. dok na ostala tri stoji 16. listopada 1514.). Smrt kanonika Zovinića poznata je i iz dokumenta br. 186. iz arhiva Fanfogna-Garagnin u Muzeju grada Trogira. Toma Grivičić-Griffico ga u svojim pismima naziva *jednim od poglavica ustanka koji je zbog svoje ludosti bio obješen (unus ex capitibus dicte seditionis... propter eius demeritiam laqueo suspensus fuit)*. Usp. i: Jakov Stipišić, *Nekoliko novih arhivskih vijesti o pučkom ustanku na Hvaru, Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 10, Zagreb 1977., str. 139.

²⁶ KAH, XI. a, 4, Registar legata III, 123. Pričanje Pavla Paladinića u “Zbirci”, u: Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 583.

d'Hettore).²⁷ Piretić je vjerojatno jedan od dva plemića koji su poginuli u pratnji kaštelana Malipiera, a ostali su zacijelo poginuli nakon provale pučana u grad. Naravno, moguće je da su neki preminuli i izvan Hvara, ali smrt čak pet plemića-legatora u dva ključna dana opsade²⁸ ostavlja malo mjesta sumnji jesu li poginuli od pučke ruke.

Kako vidimo, među umrlima 7. kolovoza nalazi se i Marin Hektorović, otac pjesnika Petra. On je u Veneciji nastupao kao glasnogovornik hvarskih plemića u obrani njihovih prava, a u literaturi se često navodi kao glavni predstavnik "nepomirljivog dijela plemstva". Dosad se znalo tek da je umro prije 2. rujna 1514. kada je otvorena njegova oporuka.²⁹ Možemo pretpostaviti da ga je povratak na Hvar potakao i na sastavljanje oporuke, koju je napisao u Splitu 16. ožujka 1513. – tada je imao oko 50 godina.³⁰

Među preminulim plemićima nalazimo i pripadnika "pomirljivog djela plemstva" – Ivana Piretića koji je 5. kolovoza 1511. bio potpisnik tzv. programskog dokumenta pučkog ustanka.³¹ Taj je dokument predviđao sazivanje generalnog vijeća u koje bi mogao *ući sav puk*.³² Također, Mihovil Dujmičić mogao bi biti srodnik jednog drugog potpisnika, Frane Dujmičića pokojnog Bondomiera. Ovo navodi na zaključak da je vjerojatno za Donadova kneževanja došlo do ujedinjenja plemićkih frakcija – među poginulima nalazimo i "pomirljive" Piretića i Dujmičića, i "nepomirljivog" Hektorovića.³³ Naravno, moguće je da stvarne podjele na frakcije nije ni bilo – ple-

²⁷ KAH, XI. a, 5, Registar legata IV, 153-161.

²⁸ Primjerice za čitavu 1515. nije zabilježena ni jedna smrt legatora.

²⁹ Petar Kuničić, *Petar Hektorović, njegov rod i Tvrđalj – starogradske i hvarske uspomene*, Dubrovnik 1924., str. 15-18; Antonin Zaninović, *Gdje se rodio Petar Hektorović? Književna prepirka između Hvarana i Starogradana, Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 17, Zagreb 1949., str. 164, 187-189.

³⁰ Ako je Marin Hektorović zaista bio ubijen, moglo bi se neke reference pronaći u djelima njegova sina Petra (Kuničić, *Petar Hektorović*, str. 15). No, to prepuštam boljim poznavateljima Petrova opusa. Ipak, treba otkloniti mogućnost da je očeva smrt jedna od ... *dvije moje žalosti / Jedna od pet lit, druga od mladosti / Da jer ih poviedat bez stida nije moć* što Petar spominje 1541. u poslanici Nalješkoviću. Kuničić je ispravio Š. Ljubića koji je mislio da je žalost od pet lit smrt oca (*Petar Hektorović*, str. 40). Iako je moguće da bi to bila žalost od mladosti, malo je vjerojatno da bi se pjesnik stidio očeve smrti, pogotovo ako je poginuo u obrani plemićkih prava. Potrebno je napomenuti da je Nada Klaić prigovarala vođi pučana M. Ivaniću da je *suviše cijenio sebe i svoj život da bi ga žrtvoovao za svoju domovinu (Društvene previranja*, str. 29). Ako su ova nagađanja o Marinu Hektoroviću točna, isto se ne može prigovoriti i plemićkom "vođi".

³¹ Maren Frejdenberg, *Hvar kolovoza 1511., Mogućnosti*, sv. 6-7, Split 1981.

³² Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 625-626.

³³ Nije sigurno kojoj je "frakciji" pripadao Toma Paladinić, od ranije poznata žrtva pučke opsade. Mogućnost da su i Hektorovići i Paladinići imali ljudskih žrtava u pučkom ustanku daje još veću težinu prepisci u sudskom sporu iz 1525. između Frane Paladinića i Petra Hektorovića. Paladinić navodi: ... *ni ja niti moj otac ni itko od mojih nikada nije bio ispitivan ni zadržan (zatvoren?) od Vijeća desetorice ili nekog drugog magistrata kao gosp. Petar (Hektorović) i njegov otac zbog njihovog pretjeranog apetita, ali o tome ne želim više govoriti ...; dok Hektorović na to odgovara: ... A ono što zbog zlučivosti kaže o meni i mom pokojnom ocu da smo zbog nekih naših apetita zadržani od Vijeća desetorice, odgovaram da ne govori istinu kao što i sam zna, jer u doba prošlih buna moj pokojni otac i ja sa 10 ili 15 plemića koji su imali ugled dobrih i miroljubivih ljudi i bili najistaknutiji u narodu, bijasmo poslanici kod Presvijetle Signorije da bismo smirili prošle razlike koje su sada u državi smanjenje. To je napravljeno bez posredovanja mog protivnika, koji je u tom slučaju bio zanemaren kao i svi iz njegove obitelji poznate po oholosti ... (Joško Belamarić, Zidanje i pjesnikovo prigovaranje, *Vijenac*, god. 9, br. 204-205, 27.XII.2001., str. 20, 29).*

miće koji su ostali u Hvaru pučani su lako mogli prisiliti na potpisivanje ugovora, dok su se izbjegli plemići nastavili boriti za svoja prava. U tom slučaju bilo bi bolje govoriti o "popustljivim" i "nepopustljivim" plemićima, ili o onima koji su ostali u Hvaru i onima koji su izbjegli.

Ako prihvatimo ove pretpostavke, možemo zaključiti da su Malipierovi navodi vjerojatno točni: plemići su se pod zaštitom kneza Vicenza Donada utvrdili u gradu Hvaru i, osjetivši se sigurnim pod zaštitom Mlečana, počeli ponovno provocirati pučane. Takav zaključak nalazimo i kod Šime Ljubića, koji navodi da ... *Plemići hvarski videć, da jih vlada brani, i njihova nasila povlašćuje, do mala stadoše opet tjerati starim putem, i još biesnije gnjesti puk*³⁴ te Grge Novaka: ... *Kad su plemići vidjeli da je vlada uz njih, postali su silno prkosni i počеше ponovno da vrijeđaju pučane i da im siluju žene*.³⁵ Sigurnosti plemića je pridonosio i poboljšani međunarodni položaj Venecije. No, "čaha pučkog strpljenja" doista je bila "prelivena".

Ne znamo je li neki određeni incident izazvao opsadu, ali je to vrlo vjerojatno. Bližila se svetkovina hvarskog patrona sv. Stjepana I. (2. kolovoza), a u gradu su bili sajmeni dani kada je čitava komuna dolazila u svoje sjedište.³⁶ Upravo dan uoči svetkovine pučani započinju opsadu. Za razliku od prvog napada u svibnju 1510., ovoga puta su naišli na odlučniji otpor plemića. Napadi s mora i kopna trajali su do 7. kolovoza kada su pučani razbili i ulaz u luku i gradska vrata te provalili u kaštel i kneževu palaču.

Uz pobjedu nad Giustinianom kod Jelse, ovo je svakako najveće vojno postignuće pučkog ustanka. Opsade gradova zahtijevaju veliko vojno umijeće, uporabu opsadnih sprava i veći broj ljudstva. Broj pučana koji su napadali grad bio je znatno veći od broja plemića i vojnika koji su ga branili. Donado u pismu od 4. rujna 1514. navodi brojku od 6.000 naoružanih pučana.³⁷ Ako i prihvatimo Gabelićev izračun da je Hvarska komuna u to vrijeme brojala preko 10.000 stanovnika,³⁸ nemoguće je da su od toga čak 6.000 bili muškarci sposobni za ratovanje. I uz pomoć pučana iz drugih dalmatinskih komuna teško bi dostignuli toliki broj, pa se vjerojatno radi o pretjerivanju hvarskog kneza. Donado je vjerojatno htio reći kako su svi vojno sposobni pučani naoružani. Gabelić nagađa da je Hvar branilo 35 mletačkih vojnika, 50-60 plemića i *oko 200 ostalih osoba u pomoćnim ulogama*.³⁹ To se temelji na procjeni istog autora da je u Hvaru bilo 140 vojno sposobnih plemića od kojih je trećina još

³⁴ Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske*, knj. 2, Rijeka 1869., str. 107.

³⁵ Grga Novak, *Hvar kroz stoljeća*. Zagreb 1972., str. 92.

³⁶ Sajam (*fiera*) se svake godine održavao, povodom svetkovine gradskog zaštitnika, od 27. srpnja do 4. kolovoza (usp. Joško Kovačić, *Uz prošlost hvarske pjace, Grada i prilozima za povijest Dalmacije*, sv. 13, Split 1997., str. 89).

³⁷ Sanudo, *I diarii*, sv. 19, str. 49.

³⁸ Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 59-61.

³⁹ Isto, str. 346.

uvijek bila u izbjeglištvu.⁴⁰ No, ovo su sve manje-više izgledne procjene i točne brojke zasad ne možemo utvrditi.

U opsadi je sudjelovala i Ivanićeva mornarica kojoj je cilj bio spriječiti bijeg plemića morem. Pomorske snage razbile su ulaz u luku, dok su kopnene provalile kroz gradska vrata i zauzele kaštel. Zanimljivo je, ako prihvatimo Malipierov navod, u grad ne provaljuje 6.000 *naoružanih pučana već 200 mačeva*. Podatak o uvježbanoj postrojbi od 200 mladih ljudi nalazimo i opisu bitke kod Jelse⁴¹ tako da su povjesničari skloni prihvatiti ove podatke kao dokaz o elitnoj Ivanićevoj postrojbi.⁴²

Gabelić smatra kako su se borbe odvijale usporedno unutar i izvan gradskih zidina. To temelji na Malipierovim navodima kako je *zatekao čitav grad pod oružjem*, da su dva plemića ranjena u samom gradu te da se *nalazio uvijek između 200 mačeva*.⁴³ Ipak, ovakav zaključak je teško prihvatljiv. Sva tri se navoda mogu protumačiti i na drugi način, a ovoj tvrdnji najviše proturječi činjenica da su ranjena samo dva plemića. Da se unutar zidina stvarno borila elitna pučka postrojba "200 mačeva" protiv – prema navedenoj procjeni – stotinjak plemića i mletačkih vojnika, žrtava bi bilo svakako više, a opsada bi trajala manje od sedam dana.

U opisima pučkog postupanja nakon provale u grad povjesničari su bili skloniji povjerovati plemićkom pismu, pa čak i legendama, nego Malipieru. U tome su slijedili primjer Grge Novaka koji je, prepričavajući oba izvora, zapisao: *To pučanima dodija, i oni ponovno, 1. augusta, podignu ustanak na cijelom otoku ... Njih 6000 već od 1. augusta opsjedahu Hvar i nakon 7 dana opsade, u žestokom jurišu provale vrata, popnu se na zidine i sasijeku na komade 24 plemića ... Knez ih je htio spasiti, ali pučani provale u tu sobu i, sasjekav plemiće, koji su se tu našli, pobacaju im tijela kroz prozor na pjacu. Tada potraže oni i ostalu vlastelu i sasijeku sve muškarce koje su gradu zatekli, a bili su skriveni po kućama, javnim zgradama i crkvama, te im pokvare i unište kuće i pokućstvo (...).*⁴⁴

Ovo je uglavnom u suprotnosti s Malipierovim izvještajem. On kaže kako su pučani *ušli u grad i ubili 24 plemića*. Njima bi trebalo pribrojiti i pet plemića ubijenih 7. kolovoza na vlastitim zemljištima – dakle vjerojatno izvan grada – o čemu Bernardin da Riva 14. kolovoza 1514. javlja iz Splita⁴⁵ te dva plemića ubijena dan rani-

⁴⁰ Teško je pretpostaviti koliko je plemića bilo u Hvaru, a koliko u izbjeglištvu. Hvar je za opsade bio blokiran s mora i kopna, što isključuje mogućnost da je veća skupina plemića izbjegla tada s Hvara. U Hvaru vjerojatno nije bio kanonik Toma Grivičić-Grifizzo, kako je njegova smrt tražena za prvog napada na Hvar, izgledno je da ga pučani ne bi poštjedjeli, a znamo da je preživio ustanak (Stipišić, Nekoliko novih arhivskih). Bilo bi zanimljivo doznati jesu li Hanibal Lucić i Petar Hektorović bili među zarobljenim plemićima nakon uspješne opsade.

⁴¹ Sanudo, *I diarii*, sv. 15, st. 220.

⁴² Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 346.

⁴³ Gabelić, *Vojne operacije*, str. 169-170; Isti, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 346-347.

⁴⁴ Novak, *Hvar kroz stoljeća*, str. 92.

⁴⁵ Sanudo, *I diarii*, sv. 18, str. 439. Ovaj je da Rivin navod do sada bio zanemaren u literaturi (spominje ga samo Monique O'Connell, *Men of Empire – Power and Negotiation in Venice's Maritime State*, Baltimore 2009., str. 149) vjerojatno jer je u prijevodu (Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 605) stajalo samo: *Javlja da su u Hvaru 7. kolovoza pučani ubili petero plemića*, dok u izvorniku stoji: *Di certa novita seguita a di*

je. To čini ukupni broj od 31 plemića, nikako sve muškarce u gradu jer u nastavku Malipiero bilježi kako su *odveli sve koje su mogli*. Štoviše, i pismo plemića negira ovakav Novakov opis: oni izričito kažu da su ustanici *okrutno sasjekli na komade dvadeset plemića* – još manji broj nego kod Malipiera.⁴⁶ Dakle, podatak da su pučani sasjekli svu vlastelu uopće ne nalazimo u izvorima, već u legendi o čudu sv. Križića koju također donosi Novak: *Konačno, dne 6. veljače, na blagdan sv. Dorotee, navale oni (pučani, op.p.) na vlasteoske kuće i pokolju sve plemiće osim jednoga iz porodice Jakša, koji se tako spasio da se je sakrio u dimnjak.*⁴⁷

Sličnu legendu nalazimo i drugdje, pa čak i na poledini rodoslovlja obitelji Jakša u Salonu Hanibalca Lucića Muzeja hvarske baštine,⁴⁸ ali je ne možemo prihvatiti kao povijesnu činjenicu. I tvrdnju kako su pučani plemićima *pokvarili i uništili kuće i pokućstvo* negira Malipiero koji izričito kaže: *Ipak nikome ništa nisu oduzeli*.

Još je jedna teorija prihvaćena od strane povjesničara kojoj poznati izvori proturječe. Naime, još je Šime Ljubić napisao: ... *1. kolovoza 1514. (puk, op.p.) skoči na oružje, želeć sasvim propasti, negoli više plaziti kao rob pod kletim jarmom gruba nasilstva.*⁴⁹ I drugi su, slično njemu, vidjeli napad na Hvar kao očajnički potez. Iako se moramo složiti kako je potez pučana bio vrlo riskantan – rizik se na kraju nije isplatio, on nipošto nije bio iz samoubilačke želje. Kako smo vidjeli, pučani su nakon ulaska u Hvar ubili 24 plemića, a ostale "odveli" – vjerojatno zatvorili. Izuzev kneza, kojeg su smatrali *uzrokom svih zala* – iako ni njemu nisu naudili, mletački dužnosnici nisu bili u opasnosti. Samo nekoliko dana nakon uspješnog kraja opsade pučani šalju plemićima pomirljivo pismo. Ono nam se, doduše, nije sačuvalo, ali za njega znamo jer je plemićko pismo duždu od 31. kolovoza 1514. nastalo kao odgovor na to pismo.

U uvodu pisma *uzvišenom i prejasnom gospodaru* plemići pišu: *Vidjevši i razumjevši jedno pismo, koje je, kako se veli, bilo poslano u ime nekih hvarskih pučana, mi nesretni plemići koji boravimo u Trogiru odgovaramo i kažemo da se ovdje radi o očitaj izdaji i prijevare, jer rečeni pripremaju zamku protiv nas i hoće nas ponovno dovesti na klaonicu govoreći nam da se moramo sa svojim obiteljima vratiti u Hvar i tamo živjeti u miru i kao dobra braća, a da su oni koji su poginuli u stvari imali zlu sudbinu.*⁵⁰

Bez obzira na (opravdanu?) plemićku skepsu, pučani su dakle plemićima ponovno ponudili mir. U međuvremenu pučani demonstriraju vojnu silu pred Omišem *razvijenim barjacima i fenjerom na krmi svojih brodova s trubama i bubnjevima s tri-*

7 in Liesna, ch'e sta amaza cinque zentilhomeni da quelli dil populo in la terra propria. Ovaj podatak ukazuje da se pučka akcija nije ograničila samo na grad Hvar, već da su pučani tražili i plemiće koji su se sklonili na svojim posjedima.

⁴⁶ Možda su brojali samo pogubljene, a ne i one poginule u okršajima.

⁴⁷ Grgo Novak, *Pučki prevrat na Hvaru 1510.-1514.*, Split 1918., str. 99.

⁴⁸ Marin Carić, *Otok*, Zagreb 1977., str. 75; Joško Bracanović, *500 godina*, str. 12-14; Isti, Crni Badnjak i krvavi Božić – Legende o sv. Križiću, *Kruvenica – List župe sv. Stjepana I., pape i mučenika*, br. 12, Hvar 2010., str. 15-16.

⁴⁹ Ljubić, *Ogledalo književne poviesti*, knj. 2, str. 107.

⁵⁰ Prijepis u "Zbirci", u: Gabelić, *Ustanak hvarskih pučana*, str. 577.

*deset šest gripa dobro naoružanih ljudi s artiljerijom i drugom municijom,*⁵¹ očito kako bi odvratili Poljičane – koji su ranije u službi S. Giustiniana zapalili i opljačkali Vrbosku – od borbe s pučanima na strani Venecije i(li) plemića. Dakle, pučani ne povlače očajničke poteze, već nastavljaju vojnu i diplomatsku borbu.

Ipak, kako je istaknuto, rizičan potez pučana nije se isplatio. Plemići niti ne pomišljaju prihvatiti novu pučku ponudu. Venecija se u međuvremenu oporavila od najveće krize u svojoj povijesti – diplomatski je uspjela razbiti Cambraisku ligu u kojoj su se najmoćnije europske sile urotile protiv nje, a popustio je i vojni pritisak. U lipnju 1514. kod Gorice Mlečani su zarobili Krstu Frankapana, jednog od svojih najopasnijih protivnika, koji je ratovao na strani njemačkog cara Maksimilijana. Sada je Venecija mogla uputiti veliku vojnu silu na Hvar – providur Vincenzo Capello poveo je protiv hvarskih ustanika čak 15 galija. Ustanak je predstavljao veliku opasnost za Veneciju. Uspješna opsada Hvara mogla je ponovno pokrenuti ustanke u ostalim dalmatinskim komunama slične onima koje je 1512. silom gušio S. Giustinian. Nakon mjesec dana borbi ustanak je slomljen, 20 pučkih vođa obješeno je na lantinu Capellove galije u hvarskoj luci, a deseterica su kažnjena odsijecanjem ruke ili kopanjem oka. Nekoliko vođa ustanka na čelu s Ivanićem uspjelo je pobjeći u Krajinu odakle su se nekoliko puta pokušavali vratiti na Hvar i nastaviti borbu, ali bez uspjeha. Tako je uspješna vojna operacija opsade Hvara uzrokovala i konačni pad hvarskog ustanka.

Novouočeni podaci bacaju novo svjetlo na dramatične događaje iz kolovoza 1514. godine. No, i dalje ostaju brojne nepoznanice koje će rasvijetliti samo buduća istraživanja.

⁵¹ Na ist. mj.

Joško Bracanović

The Siege of the City of Hvar by the Commoners, 1-7 August 1514

Summary

On the basis of primary and secondary sources, this article investigates the causes, the course of events and the consequences of the siege of the city of Hvar conducted by the commoner insurgents led by Mathias Ivanić. The siege started on 1 August 1514, a day shortly before the feast of the city patron, St. Stephen, the king. Opinions on the reasons for the commoners' attack on the communal centre were often contradictory in both primary and secondary sources. The discovery of the names of nobles who died on 6 and 7 August 1514, that is, the day before and on the day of ending of the siege, indicate a possible reason for the insurgents' action. The men in question were John Piretić, Nicholas Dojmio, Mark Jurjević, Michael Dujmičić and Marin Hektorović, father of the poet Peter. Since some of these nobles belonged to the group that fled from Hvar at the beginning of the insurrection, we can assume that most of the fugitives returned to Hvar, probably during the expedition of Sebastian Giustiniano, and stayed in the city. While enjoying the protection of Venice, the noblemen again started to act badly towards the commoners, and this led to the latter group's reaction. A contributing factor was also Count Vincenzo Donado, who can be considered the cause of every evil, according to Provisor Vincenzo Capello. With mutual action by naval and land forces, the insurgents after an eight-day siege made a breach in the harbour and city gate, and 200 commoners began patrolling through the city houses trying to find more noblemen. In total 31 noblemen were killed, while others were captured. Even after this event, the commoners tried to accomplish their demands using diplomatic and military skills. Near Omiš, they demonstrated their military force in order to intimidate the petty noblemen of Poljica into not assisting the Venice and Hvar noblemen in further confrontations, while sending a letter to the Hvar noblemen asking for reconciliation. However, it was too late, because Venice, having just recovered from the crisis caused by the war of the League of Cambrai, could not risk any further uprisings in Dalmatia, so they sent a substantial military force, with fifteen galleys led by Provisor Capello, to suppress a rebellion. After a month of fighting, the island was pacified; twenty commoners' leaders were hanged and ten more were punished. Ivanić, the commoners' leader, managed to escape into exile, but, in spite of many efforts, he was not able to restart the uprising.

Key words: the city of Hvar, Venice, Dalmatian city-communes, the insurrection of the commoners on Hvar, Mathias Ivanić, Marin Hektorović, Peter Hektorović